

Oblikovna variantnost dvojninskih samostalniških končnic v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja

V prispevku so predstavljene dvojninske končnice samostalnikov vseh treh spolov, izpričane v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja. Na podlagi obsežnega gradiva so predstavljena razmerja med njimi ter glasovni in nalikovni procesi, ki so vplivali na razvoj dvojnic pri posameznih končnicah. S primerjavo med različnimi izdajami besedil slovenskih protestantskih piscev je opozorjeno tudi na smer jezikovnih sprememb v dvojninskih samostalniških sklanjatvah.¹

Ključne besede: dvojina, samostalniške sklanjatve, nalika, glasovna sprememba, slovenski knjižni jezik 16. stoletja

Variant Dual Noun Endings in the Slovenian Literary Language of the 16th Century

The article presents the variant endings of dual nouns of all three genders as attested in the Slovenian literary language of the 16th century. Based on extensive material, the relationships between them and the phonological and analogical processes that influenced the development of variants in individual endings are presented. A comparison of different editions of Slovenian Protestant works also indicates the direction of language changes in dual noun inflections.

Keywords: dual, noun inflection, analogy, phonological change, 16th century Slovenian literary language

1 Uvod

Dvojina kot jezikovnotipološka posebnost, ki si jo slovenščina med slovanskimi jeziki deli le še z gornjo in doljno lužiško srbščino, je bila v slovenskem in tujem jezikoslovju predmet številnih obravnav,² in sicer ne samo s systemskega in primerjalnega ter dialektološkega (najbolj obširno v Tesnière 1925 in Jakop 2008), temveč tudi z zgodovinskorazvojnega vidika. Pri tem je bila precejšnja pozornost namenjena obdobju slovenskega protestantizma kot konstitutivnemu obdobju slovenskega knjižnega jezika.³ Gradivo slovenskih protestantskih piscev so v svoje preglede vključili npr. V. Oblak (1890–91), L. Tesnière (1925) in F. Ramovš (1952), v obravnavi razvoja parnih samostalnikov kontrastivno z ruščino A. Derganc (1993), pri pregledu ženskih

¹ Prispevek je nastal v okviru v okviru programov P6-0038 in P6-0437 (A), ki ju financira ARIS.

² Prim. pregled objav do ok. leta 2000 v Jakop 2008: 21–26.

³ Pregled obravnav dvojine v 16. stoletju – s poudarkom na njeni pluralizaciji in predstavitvi dvojine v slovnici – do leta 2008 v Merše 2008/2009: 55.

dvojinskih glagolskih oblik I. Orel (2019); A. Bizjak Končar (2008/2009) je analizirala Dalmatinovo rabo (zlasti glagolske) dvojine v Pentatevhu v DB 1584 z metodami korpusnega jezikoslovja, dvojinski osebni zaimki v 16. stoletju pa so bili obravnavani v Jelovšek 2016.

Kot je za slovenski knjižni in (pred 16. stoletjem pisni) jezik na splošno ugotovila Irena Orel (2013: 145), je tudi dvojinske samostalniške paradigme v 16. stoletju zaznamovala dvojničnost oz. variantnost jezikovnih prvin, ki je nastala kot posledica soobstoja starejših (prednalikovnih) oblik in (nalikovnih) inovacij. Dvojničnost v dvojinski samostalniški paradigmi 16. stoletja je bila opisana zlasti pri Ramovšu (1952: 50–51, 61, 66 idr.), vendar so navedeni podatki zgolj ilustrativni, razmerja med posameznimi dvojnici in njihova distribucija niso predstavljeni.

Namen tega prispevka je zato na podlagi sistematične analize večjega – čeprav ne izčrpnega – nabora gradiva iz slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja predstaviti oblikovno dvojničnost končnic v dvojinskih paradigmah samostalnikov vseh treh spolov. Zaradi omejitve na oblikoslovne paradigme pri tem niso upoštevane oblike, nastale po popolni pluralizaciji (prim. Orožen 1996: 197–98; Derganc 1993: 209–18; Jakop 2010: 359–66), upoštevane pa so oblike iz Bohoričeve dvojinske paradigme v slovnici (BH 1584). V analizi je bilo pregledanih okoli 1000 samostalnikov iz vseh sklanjatvenih paradigem,⁴ dvojinske oblike pa so vsaj v enem sklonu izpričane le pri 173 samostalnikih.

Rezultati analize so predstavljeni v nadaljevanju. Samostalniki so obravnavani glede na spol in sklon, v katerem so znotraj paradigme izpričani. Ker je fokus na oblikovni variantnosti, so oblike pisno in glasovno posodobljene.

2 Dvojinske končnice samostalnikov v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja

2.1 Moški spol

Pri moškem spolu je dvojina izpričana pri 98 analiziranih samostalnikih.⁵ Le pri *brat* je izpričana celotna paradigma, pri *gospod*, *sin*, *štuk* pa je izkazanih pet sklonov.

⁴ Večina analiziranih samostalnikov se pojavlja v vsaj dvajsetih delih slovenskih protestantov (po podatkih iz Besedja 16), pri srednjem spolu pa so bili dodatno pregledani tisti, ki se pojavljajo vsaj v desetih delih. Dodani so tudi posamezni samostalniki, ki so izpričani v manj delih in so bili pregledani v okviru tematskih analiz.

⁵ *altman*_T, *angel*_{IT}, *antikrist*_{IT}, *apostol*_{IRMO}, *artikul*_{RTO}, *bog*_{IT}, *boj*_P, *brat*_{IRDTMO}, *cajhen*_{IO}, *cent*_{IT}, *cesar*_P, *čas*_{IT}, *človek*_{IRDT}, *čoln*_I, *dan*_{IRT}, *del*_{ITO}, *delavec*_T, *denar*_T, *doktor*_I, *dožnik*_{IRTO}, *dvor*_M, *eksempl*_{ITMO}, *erb*_P, *evangelij*_T, *far*_P, *folk*_I, *golob*_T, *gospod*_{IRDTO}, *greh*_{RT}, *grešnik*_P, *gvant*_T, *hinavec*_T, *hlapčič*_{IDT}, *hlapec*_{IRT}, *joger*_{IRDTO}, *jud*_P, *kamen*_{IT}, *kapitul*_{ITM}, *katehizem*_{IM}, *ključ*_T, *komolec*_T, *koncilij*_O, *konec*_{TO}, *kos*_T, *kraj*_{TMO}, *kralj*_{IRDT}, *krščenik*_{IT}, *leben*_P, *lev*_{IT}, *list*_{IRTM}, *meč*_{IT}, *menih*_T, *mesec*_T, *mož*_{IRT}, *nauk*_{IT}, *nevernik*_I, *oča*_{IRDO}, *ofer*_P, *pild*_{IT}, *pisar*_I, *plat*_{RT}, *pod*_T, *pol*_{IT}, *predigar*_R, *prerok*_{ITO}, *pridigar*_{IR}, *prijatelj*_{IT}, *razbojnik*_{IRTO}, *rihtar*_P, *Rimljan*_I, *rog*_{TO}, *sel*_I, *sin*_{IRDTO}, *služabnik*_{IT}, *sovražnik*_P, *stan*_{ITO}, *stric*_T, *svetnik*_I, *šahar*_{IO}, *škof*_T, *štuk*_{IRTMO}, *tadel*_T, *testament*_{IR}, *tovariš*_{IT}, *trebuh*_T, *trošt*_{IT}, *učenic*_{IT}, *uk*_{IR}, *uržah*_{IRT}, *varih*_P, *veter*_D, *vojvoda*_{IT}, *vol*_P, *zakonik*_{IRDT}, *zakrament*_{IRTM}, *zid*_O, *zlodej*_P, *zoprnik*_T. Oznake _{IRDTMO} za samostalnikom označujejo sklone, v katerih je posamezni samostanik izpričan v dvojini.

Najpogosteje najdemo oblike za imenovalnik in tožilnik, najredkejše pa so mestniške oblike.

Tabela 1: Izpričane dvojske oblike samostalnikov moškega spola.

Imenovalnik	-a /-e	<i>angela, antikrista, apostola, boja, boguva, brata, cajhna, centa, časa, človeka, dela, doktorja, dolžnika, eksempla, erba, farja, folka, gospoda, hlapca, hlapčiča, jogra, juda, kamena, kapitula, kralja, krščenika, lebna, leva, lista/listuva, meča, moža, nauka, nevernika, očeta, ofra, pilda, pisarja, pota, preroka, pridigarja, prijatelja, razbojnika, rihtarja, Rimljana, sla, sinuva/sinova, služabnika, sovražnika, stanuva, strica, svetnika, šaharja, štuka, testamenta, tovariša, trošta, učenika, uka, uržaha, variha, vevoda⁶, vola, zakonika, zakramenta, zlodeja; cesarje, farje</i>
	-i	<i>dni, gospodi, listi, sinovi</i>
	-u	<i>listu</i>
Rodilnik	-ov/-ev	<i>apostolov, artikulov, bratov, človekov, dolžnikov, gospodov, grehov, jogrov, kraljov, listov, možov, očetov/očov, razbojnikov, sinov, stanov, štukov, testamentov, ukov, uržahov, zakonikov, zakramentov; hlapcev, kraljev, predigarjev, pridigarjev</i>
	-u	<i>človeku, platu, razbojniku, sinu</i>
	-i	<i>dni</i>
	-o	<i>očet</i>
Dajalnik	-oma/ -ema/ -uma	<i>bratoma, človekoma, gopodoma, jogroma, kraljoma, očetoma, vetroroma/vetrovoma, zakonikoma; gospodema, hlapčičema; sinuma</i>
	-ama	<i>bratama, gospodama, jograma, očetama, zakonikama</i>
	-ma	<i>očetma</i>
	-a	<i>človeka</i>
Tožilnik	-a	<i>altmana, antikrista, artikula, boga, brata, centa, časa, človeka, čolna, dela, delavca, denarja, dolžnika, eksempla, evangelija, globa, gospoda, greha, gvanta, hinavca, hlapca, hlapčiča, jogra, kamena, kapitula, katehizma, komulca, konca, kosa, kraja, ključa, kralja, krščenika, leva, meča, meniha, mesca, moža, nauka, pilda, plata, poda, pota, preroka, prijatelja, razbojnika, roga, sinuva/sinal sinova, služabnika, škofa, štuka, tadla, tovariša, trebuha, trošta, učenika, uržaha, vojvoda, zakramenta, zoprnika</i>
	-i	<i>dni, listi, plati, poti, sini</i>

⁶ Samostalnik *vevoda* (oz. prevladujoče *viuda*) se je v slovenskem knjižnem jeziku v odvisnih sklonih pretežno sklanjal po moški ojevski sklanjatvi, le izjemoma so končnice ženske ajevske sklanjatve uporabljene v Red. (Trubar), Ded. (Trubar in Dalmatin) in Ted. (Juričič), pri obliki Dmn. *Viudam* (DB 1584, I, 222a) pa bi lahko šlo tudi za moško dvojnično končnico *-am*, prim. 2.1.3.2.

	-u	<i>listu, platu, sinu</i>
Mestnik	-ih/-eh	<i>bratih, dvorih, kapitulih, krajih, štukih, zakramentih; eksempleh</i>
	-u	<i>katehizmu, listu, štuku</i>
	-iju	<i>listiju</i>
	-oma	<i>apostoloma</i>
	-ama	<i>bratama, štukama</i>
	-ma	<i>listma</i>
	-a	<i>kapitula</i>
Orodnik	-oma/ -ema/ -uma	<i>apostoloma, bratoma, jogroma, prerokoma, sinoma; koncilijema, šaharjema; roguma, sinuma, ziduma</i>
	-ama	<i>bratama, delama, dolžnikama, eksemplama, gospodama, koncama, krajama, razbojnikama, rogama</i>
	-ma	<i>očetma, rogma, sinma</i>
	-a	<i>artikula, cajhna, dela, eksempla, štuka</i>

2.1.1 Imenovalnik

2.1.1.1 V imenovalniku dvojine moškega spola močno prevladuje podedovana končnica **-a** iz ojevske sklanjatve, in sicer tudi pri večini samostalnikih stare ujevske (*sin, stan*) in ijevske sklanjatve (*gospod*). Pri samostalnikih *bog, list, sin* in *stan* se končnica pritika na osnovo, razširjeno z *-uv-* oziroma *-ov-* (v delih, kjer cirkumflektirani *o* ne preide v *u*), ki se je v paradigmi pri enozložnicah uveljavila pod vplivom nekaterih končnic prvotne ujevske sklanjatve, zlasti v množini, in se od tam razširila tudi v dvojino. Pri samostalnikih z osnovo na *-r* se ta podaljšuje z *-j-*, ki lahko variantno povzroči preglas končnice *-a > -e*. Preglas je značilen za Trubarjev jezik predvsem v zgodnjih delih (do TO 1564). V dvojini je preglašena končnica kot edina izpričana pri samostalniku *cesar* (*Tiberia inu Caligula ta Rymska Ceffarie* (TR 1558: Y4a)), pri samostalniku *far* pa se v TT 1557 pojavi kot redkejša dvojica ob pogostejši nepreglašeni končnici. V novi izdaji je Trubar preglašeno končnico zamenjal z nepreglašeno.

kadar fta Annas inu Caifas Višhafarye bila (TT 1557, 165)

kadar fta Annas inu Caifas viβha faria bila (TT 1581-82, I, 231)

2.1.1.2 Ostanek nekdanjih praslovanskih sklanjatev je končnica **-i**, ki se večinoma pojavlja posamično kot dvojica ob pogostejši *-a*, in sicer pri samostalnikih *gospod* iz nekdanje ijevske sklanjatve (TR 1558, f4b) in *sin* iz ujevske sklanjatve, z razširjeno osnovo *sinovi* pri Juričiču.

Reci da fydeta leta dua moia Synoui, edan na tuoioi defnici drugi pak na Liuici, vtuoiem Kralieuftuu (JPo 1578, III, 65b)

Reci da Sydeta leta dua moya Synoua, edan na defnici tuoj, drugi pak na Liuici vtuoiem Kralieuftuu (JPo 1578, III, 66a)

Kot edina je končnica *-i* izpričana pri samostalniku *dan* iz soglasniške sklanjatve moških *n*-debel (*dni*). Razvojno neupravičena je dvojnična končnica *-i* pri samostalniku *list* (v naslovu: *SVETIGA PAVLA TA DVA LISTY*, 1561) iz stare ojevske sklanjatve, pri katerem pa v celotni paradigmi opazamo izrazit vpliv ujevskih končnic. Pri tem samostalniku, kjer sicer prevladuje običajna ojevska končnica *-a*, pa v enem primeru najdemo tudi končnico *-u* (*S. Petra dua Lyftu* v seznamu novozaveznih knjig (TT 1560, a1b)), ki jo Ramovš (1952: 50) razlaga kot naliko po roditeljski končnici, in sicer pod vplivom samostalnika *sin*, kjer se je razvojno upravičena končnica *-u* (prim. 2.1.2.1) pod vplivom kategorije živosti iz roditeljske prenesla v tožilnik, od tam pa v imenovalnik.

2.1.2 Rodilnik

2.1.2.1 V roditeljskem najdemo razvojno upravičeno končnico *-u* le pri nekaj samostalnikih, kar priča, da je bila že precej v zatonu. Kot edina je bila rabljena pri samostalniku *plat*:

mez h od obeiu platu ofter (TT 1577, 274)

Kot redkejša dvojnica se *-u* pojavi pri *razbojnik*: *razbojniku* ob dveh pojavitvah *razbojnikov* v istem delu; v TT 1581-82 je bila končnica spremenjena v iz množine prevzeto končnico *-ov*, ki jo kot edino najdemo tudi pri drugih avtorjih. Končnica *-ov* se je v množini razširila pod vplivom ujevske sklanjatve in je v 16. stoletju tudi v dvojnici kot edina ali prevladujoča rabljena pri veliki večini samostalnikov (gl. Tabela 1).

eden is tyu Rasbonkou, kir ſta bila obeshena, ie nega ſhentoual (TT 1557, 249)

Iefus ie Crishan ufredu dueiu Rasboniku (TT 1557, 88)

Iefus ie Crishan vfredi dueiu Rasboinikou (TT 1581-82, I, 122)

Izjema sta še samostalnik *sin* iz nekdanje ujevske sklanjatve, kjer je končnica *-u* nekoliko pogostejša kot *-ov* in se ohranja tudi v Trubarjevi ponovni izdaji celotne Nove zaveze (TT 1581-82), in samostalnik *človek*, kjer je število pojavitev z *-u* in *-ov* izenačeno. Končnica *-u* je dvojnično rabljena pri Trubarju (v TT 1557 (končnica je v TT 1581-82 spremenjena v *-ov*) in TO 1564) Juričiču, pri Dalmatinu (DB 1584) najdemo samo končnico *-ov*.

Pergliha od dueiu Synu, katere Ozha poshle ufui Vinogred delati (TE 1555, B1a)

Sto Pergliho od dueiu ſynu, vuzhi, de veliki greshniki aku pokuro deio, pridó pred Hinauci vnebelſa (TT 1557, 63, podobno tudi TT 1581-82, I, 86-87)

de ſe nema narefã lozhiti, Dueyu zhloueku, eniga famiga moshã, inu ene fame shene, kateri ma zhlouekoma ie Gofpud Bug dopuſtil tu vkupẽ ſmeshane (TO 1564, 58)

Inu onu ie tudi vuashi poſtaui piſſãnu, de dueyu zhloueku prizhouane ie rifnizhnu (TT 1557, 283)

Inu onu ie tudi vuashi poſtaui piſſãnu, de dueiu zhlouekou prizhouane ie rifnizhnu (TT 1581-82, I, 401)

Od dueiu Zhlouiku, katera ſta veliciga raslozhenia (JPo 1578, II, 136b)

Inu u'valni Poſtavi tudi ſtoji piſſãnu, de je dweju zhlovékou prizha rifnizhna (DB 1584, III, 52a)

2.1.2.2 Končnica *-ov* ima za funkcijsko mehkiimi soglasniki glasovno dvojnico *-ev*, ki je rabljena za *c* (*hlapcev*) in pri samostalnikih, ki osnovo na *-r* podaljšujejo z

j (*predigarjev/pridigarjev*), dvojnično tudi za *l* (*kraljev : kraljov*). Preglas ni izpričan za šumniki (*možov, očov*).

2.1.2.3 Samostalnik *dan* ima tudi v roditeljskem podedovanju končnico *-i* iz samoglasniške sklanjatve.

2.1.2.4 Posebnost je še Bohoričeva predstavitev roditeljskega spola v slovnici (sklanjatvena paradigma za besedo *oča*), kjer poleg prevladujoče končnice *-ov*, ki se pripenja bodisi na podaljšano ali nepodaljšano osnovo, navaja tudi ničto končnico ob podaljšani osnovi *očet*; enako končnico najdemo tudi v roditeljski množinski paradigmi (BH 1584: 47), kjer je razvojno upravičena ničta končnica še ohranjena pri redkih samostalnikih (Ramovš 1952: 45), zato gre pri njeni rabi v dvojninski paradigmi verjetno za vpliv množine.⁷

2.1.3 Dajalnik

2.1.3.1 V dajalniku, ki je sicer slabše izpričan, prevladuje končnica *-oma*, podedovana iz ojevske sklanjatve, ki ima pri cirkumflektiranem enozložnem samostalniku iz ujevske sklanjatve *sin* glasovno različico *-uma* (*sinuma*), za funkcijsko mehkiimi soglasniki pa se nedosledno preglasuje v *-ema* (*hlapčičema : krajloma*, oboje v DB 1584⁸). Pri samostalniku *veter* se v TT 1557 končnica pripenja na osnovo, podaljšano z *-ov-* (*vejtrovoma* (TT 1557, 423)), v TT 1581-82 pa na enakem mestu najdemo obliko z nepodaljšano osnovo *vejtroma* (TT 1581-82, I, 604).

2.1.3.2 Končnica *-oma* je prevladala tudi pri nekdanjem ijevskem samostalniku *gospod*, le dvakrat najdemo drugačno končnico. V enem primeru je izpričana oblika s končnico *-ema* (TT 1581-82), ki je edina izpričana za slovensko moško ijevsko sklanjatvev (gl. Čepar 2017: 190–91; izvirne ijevske končnice *-ma* v tem primeru v slovenščini ni), vendar gre za enkratno pojavitev v registru evangelijev, medtem ko je v besedilu na ustreznem mestu rabljena običajna končnica *-oma*, kot tudi na vzporednem mestu v drugem evangeliju, kar kaže, da gre pri končnici *-ema* najverjetneje za napako.

Na XV. Nedelo, 21. D. Nizhe ne more dueima Gofpudema (TT 1581-82, I, (:):(:)4b)

Niszhe ne more dueima Gofpudoma slushiti (TT 1581-82, I, 21)

Oben hishni hlopez ne more dueima Gofpudoma slushiti (TT 1581-82, I, 310)

V drugem odstopajočem primeru pa najdemo obliko s končnico *-ama* (*gospudama* (TPo 1595, II, 226)), ki jo kot dvojnico najdemo še pri samostalnikih *brat* (*bratama* v TPo 1595 : *bratoma* v DB 1584), *joger* (*iograma* (JPo 1578, III, 9)), *oča* (*očetama* v

⁷ Vendar Bohorič roditeljske množine ni izenačil v celoti, saj v množini navaja tudi (celo na prvem mestu) obliko s končnico *-ih* (*tih ozhetih*) (BH 1584: 47), verjetno prevzeto iz zaimenske sklanjatve v želji paradigmo čim bolj približati latinski, ki ima pri členu in samostalniku enaki končnici (prim. Ahačič 2007: 42 o motivaciji za tovrstno približevanje).

⁸ Odsotnost preglasa pri samostalniku *kralj* (Dalmatin: *krajl*) bi lahko pripisali razpadu odraza *jl* za *l* na *j + l*, kar bi pomenilo, da se osnova konča na trdi soglasnik. Vendar pri tem samostalniku najdemo tudi preglasene končnice, npr. Oed. in Dmn. *krajlem* ob pogostejših *krajlom* (Korpus 16), kar kaže, da se je funkcijska mehkost vsaj v nekaterih primerih še vedno ohranjala.

BH 1584) in *zakonik* (TC 1575). Končnice z *-a-* namesto *-o-* pri moškem in srednjem spolu so po Ramovševem (1952: 42–43) mnenju nastale po analogiji, in sicer naj bi se razširile iz Dmn. pri samostalnikih srednjega spola, ki imajo v Imn. *-a* (npr. *vrata*); ta samoglasnik se je razširil v končnici Dmn. in Mmn., od tam pa tudi v Oed. in v dvojino; razmerje končnic se je nato posplošilo tudi pri samostalnikih moškega spola. Inovacija naj bi se najprej pojavila v koroških in gorenjskih narečjih. V TPo 1595 jo lahko morda pripišemo vplivu Savinčevega ljubljanskega govora; morda gre tudi v JPo 1578 za vpliv redaktorja,⁹ a tudi v *P 1563, ki jo je urejal Juričič, najdemo končnice Oed. in Dmn. *-am* (*folkam*, *Farmoſtram*).¹⁰ V dvojini bi lahko na širitev končnice pri moškem spolu dodatno vplivale imenovalniška in tožilniška končnica ter variantna orodniška končnica *-a* (gl. 2.1.6.3).

2.1.3.3 Končnica *-ama* je na prvem mestu navedena tudi v vzorčni paradigmi v Bohoričevi slovnici, dodana pa ji je tudi končnica *-ma*, ki jo Bohorič označuje kot kontrahirano obliko (*tima Ozhetama* [...] *et per contractionem ozhetma* (BH 1584: 47). Končnica *-ma* sicer izvira iz soglasniških sklanjatev in je ob podaljšanji osnovi *očet-* vsaj delno razvojno upravičena, lahko pa bi šlo tudi za vpliv orodnika, kjer je po Ramovševem (1952: 51) mnenju nastala s križanjem s končnico Omn. *-mi*.

2.1.3.4 Pri samostalniku *človek*, kjer sicer prevladuje končnica *-oma*, najdemo v TAr 1562 tudi končnico *-a* (*tima peruima zhloueka* (TAr 1562, 7b)); če ne gre za napako, je treba tudi to obliko verjetno pripisati vplivu variantne orodniške končnice *-a* (gl. 2.1.6.3).

2.1.4 Tožilnik

2.1.4.1 V tožilniku kot v imenovalniku prevladuje regularna končnica ojevske sklanjatve *-a*, ki se je uveljavila tudi pri prvotno ijevskih (*gospod*, *plat*, *pot*) in ujevskih (*sin* in verjetno tudi *greh*) samostalnikih, vendar pri večini od navedenih najdemo dvojnično tudi staro ijevsko in ujevsko končnico *-i*, poleg nje pa pri nekaterih ujevskih in (padajoče naglašeni) ijevskih samostalnikih še končnico *-u*, ki se je v tožilniku dvojine prvotno ujevskih samostalnikov razširila iz roditeljske dvojine po analogiji z edninsko paradigmo (Ramovš 1952: 50). Pri samostalniku *plat* tako prevladuje končnica *-i*, ki jo najdemo pri Trubarju in pri Dalmatinu, kjer zapis z <y> (*platy*) kaže na končniški naglas. Ob tem je v DB 1584 po enkrat rabljena oblika *plata* in *platu*.....

te Dauri na Templi inu na tim nar Svetéſhim, fo iméle dva platu (DB 1584, II, 80b)

fo vſake Dauri dva Plata iméle (DB 1584, I, 186b)

Supŕr mene fe vkup sbirajo, ty, kir ^hramajo <^hramajo) tu je, kir fo na oba platy> (DB 1584, I, 288a)

⁹ O vprašanju pregleda oz. jezikovnega popravljanja Juričičeve postile pred natisom gl. Jelovšek 2022a: 116–22, Ahačič 2021: 177.

¹⁰ Ramovš (1952: 42) te pojavitve pripisuje gorenjskemu vplivu. Končnico *-am* sicer izjemoma najdemo v JPo 1578 tudi v Oed. (*buhram*), na razširjenost teh končnic v 16. stoletju pa kaže tudi njihova prevlada v *Gorskih bukvah* (Jelovšek 2022b: 161–63).

Tudi pri Trubarju lahko dvojnično najdemo obliko s končnico *-u*:

TA beŕŕeda Gnada, vtim S. Pifmu, fe na dua deila oli platu ŕaftopi (TT 1557, sa)

2.1.4.2 Nasprotno pri izvorno ujevskem samostalniku *sin* močno prevladuje končnica *-u*, zlasti pri Trubarju. Sledi ji končnica *-a*, ki se najpogosteje pritika na podaljšano osnovo (*sinuva*, v DB 1584 enkrat tudi *sinova*). Le pri Krelju in Juričiču najdemo nepodaljšano obliko *sina*. Najredkejša, a relativno dobro izpričana je končnica *-i* s šestimi pojavitvami v DB 1584.

2.1.4.3 Končnici *-u* in *-i* najdemo tudi pri samostalniku *list*, kjer razvojno nista upravičeni, saj gre za samostalnik izvorno ojevske sklanjatve. Kljub temu pri njem izvorno ojevska končnica *-a* sploh ni izpričana.

On ie dua listu piŕŕal (TT 1577, 134)

Praui de leta dua nega listi ie ŕatu Piŕŕal, de hozhe ŕa febo en ŕpomin inu opominane vŕem
Vernim puŕtiti (TT 1577, 174)

2.1.4.4 Pri samostalniku *dan* je izpričana podedovana končnica *-i* (*dni*) iz samostalniške sklanjatve.

2.1.5 Mestnik

V mestniku, ki je izpričan pri najmanj analiziranih samostalnikih, najdemo pri posameznih samostalnikih precejšnjo dvojničnost.

2.1.5.1 Pri samostalniku *ŕtuk* sta poleg podedovane končnice *-u*, ki se pojavi le enkrat pri Trubarju (*ŕtuku*), izpričani še iz mestnika množine prevzeta končnica *-ih* (*ŕtukih*) s šestimi pojavitvami pri Juričiču, v DB 1584 in TPo 1595, ter iz orodnika dvojine prevzeta končnica *-ama* (2.1.6.2), ki jo najdemo enkrat pri Trubarju.

vleteyu dueyu shtuku vus praui Kerŕzhanski nauuk ŕtoy (TL 1567, 57a)

Sakai vleteh dueiu shtukih, vtei Veri inu Liubesni, vas Karŕzhanski Leban ŕtoij (JPo 1578, II, 140b)

Ampag vleteima dueima shtukama ie kriuu ŕturil (TR 1558, Xa)

2.1.5.2 Pri samostalniku *list*, kjer podedovana končnica *-u* še prevladuje in oblika z množinsko končnico niti ni izpričana, najdemo še primer s končnico *-iju*.

S. Paul tudi ŕuelikim fliflom ŕaftopnu, dolgu inu vdoŕtih meŕtih, ŕufeb vtyu dueyu lyŕtuiu, htim Rymlanom Inu Galatariem veliku dishputira (TT 1557, s2a)

Glede na sobesedilo gre najverjetneje za vpliv zaimenske sklanjatve (sintagmatsko ujemanje končnic), čeprav bi se lahko obliko interpretiralo tudi kot končnico *-u*, ki se pritika na imenovalniško obliko *listi* (gl. 2.1.1.2), podobno kot se razlaga razvoj končnic *-ama* itd. Tretja izpričana končnica pri samostalniku *list* je *-ma*, prevzeta iz Odv. V orodniku je po Ramovšu (1952: 47) nastala s križanjem z množinsko končnico *-mi*; možnost, da gre za ostanek stare ujevske sklanjatve, Ramovš zavrača, saj se končnica pojavlja tudi pri izvorno ojevskih samostalnikih (*list*, *rog*). Vendar je pregled celotnega gradiva pri samostalniku *list* pokazal, da je v celotni dvojninski paradigmi opazen

velik vpliv nekdanje ujevске sklanjatve, zato se zdi s tega stališča razlaga, da gre za arhaično ujevsko končnico in ne za rezultat nalike, verjetnejša. Podobnega mnenja je tudi Rigler (1985: 332), ki meni, da je morda množinska končnica *-mi* vplivala na ohranitev končnice *-ma*, ni pa bila ta »po njej na novo narejenak«.

2.1.5.3 Vpliv orodnika je opazen tudi pri samostalniku *kapitul*, kjer je ob prevladujoči končnici *-ih* Trubar v dveh primerih (v TL 1561, TL 1567) uporabil tudi končnico *-a*. V orodniku je končnica nastala z naliko po imenovalniku pod vplivom množine, kjer sta imenovalniška in orodniška končnica enaki.

Paul ie vtih peruih dueyu Capitulih vuzhil, od praeu Vere (TL 1567, 39a)

Tu pishe vtim dueima peruima Capitula (TL 1567, 42b)

2.1.5.4 Dvojnične končnice ima še samostalniik brat (*bratih, bratama*).

Leta kreig vmei Vernimi inu Neuernimi, fe ie fazhel, per teima peruima Bratama inu bode terpil do fodniga dne (TC 1575, 62)

kakor my letukaj na teh dvehuh bratih vidimo (TPo 1595, III, 118)

2.1.5.5 Pri samostalnikih, kjer dvojničnost v končnicah ni izpričana, je prevladovala iz množine prevzeta končnica *-ih* (*dvorih, kapitulih, krajih, zakramentih*). Podedovana končnica *-u* je kot edina rabljena pri samostalniku *katekizem*, pri samostalniku *apostol* pa najdemo samo obliko z iz orodnika prevzeto končnico *-oma*.

koker fmo poprei vtieu dueiu Catehifmu od tiga tudi dofti gourili (TT 1557, u3a)

kakor fe letukaj na tema dvema Apofstoloma vidi (TPo 1595, III, 119)

2.1.5.6 Pri Juričiču pri samostalniku *eksempel* najdemo tudi končnico *-eh*, pri kateri najverjetneje ne gre za odraz stare ojevске končnice Mmn. **-ěh*, saj se je ta v slovenščini ohranila le pri cirkumflektiranih enozložnih samostalnikih ali primarnih oksitonih (Ramovš 1952: 48), ampak za sintagmatski vpliv končnic kazalnega zaimka in števnik *dva* z ejevskim odrazom jata.

Inu on to ifto letu kashe vleteh dueh exempleh, slafti vtem exemplu te Vere, inu Liubesni (JPo 1578, II, 140b)

2.1.6. Orodnik

2.1.6.1 V orodniku je kot v dajalniku ohranjena stara ojevška dajalniška končnica *-oma* s preglašeno dvojnico *-ema* za *j* in z naglašeno dvojnico *-uma* pri enozložnih cirkumflektiranih samostalnikih, kjer ni izpričana podaljšava osnove z *-ov-* (*roguma, ziduma*); pri samostalniku *sin* je končnica lahko naglašena ali nenaglašena.

Simon s'dvéma synoma od fvojga Seta vbyen (DB 1584, II, 193)

Ionatan sdvéma Synuma vmorjen (DB 1584, II, 191a)

2.1.6.2 Pri največ samostalnikih z izpričanim orodnikom dvojine pa je bila kot edina končnica (pri samostalnikih *dolžnik, gospod, konec, kraj, razbojnik*) ali kot dvojnica (pri samostalnikih *brat, del, eksempel* in *rog*) uporabljena končnica *-ama* (gl. 2.1.3.2). Oblike s to končnico lahko najdemo pri Trubarju (zlasti v poznejših delih), Krelju, Juričiču, Dalmatinu in Trostu.

Inu leta kreg inu nyd fa te Vere volo, inu fa letyu dueyu Articoulou, ie vfelei bil na fueitu, Inu fe ie fazhel vmei teima dueima peruima Bratoma (TAr 1562, 4b)
Inu fa letema nerfarishema Bratama, fo fe te duei Veri, ta kriua inu ta praua fazhele (TC 1575, 50)

2.1.6.3 Izpričani sta tudi končnici, ki sta bili obravnavani že pri mestniku, kamor sta bili prevzeti iz orodnika. Prva je končnica *-ma* (gl. 2.1.5.2), ki jo kot edino najdemo pri samostalniku *oče* (s podaljšano osnovo *očetma* v BH 1584¹¹), kot dvojnično pa pri samostalnikih *rog* in *sin*. Pri prvem je prevladujoča, najdemo jo v DB 1584 ob končnici *-uma*, medtem ko je pri Trubarju izpričana še oblika *rogama*.

ta Oven s'dvema Roguma, je Mederlki inu Perfianlki Krajl (DB 1584, II, 86a)
Letukaj fo vshe te dvei Svirine, ena je Cefarftvu, ta druga s'dvema rogma tu Papefhtvu (DB 1584, III, 136b)
Letukai fte duei Suirini, ta ena ie tu Cefarftuu, ta druga fdueima rogama ie tu Papeshtuu (TT 1577, 251)

Pri samostalniku *sin* orodniško obliko *sinma* kot drugi dve dvojnici (*sinoma* in *sinuma*) najdemo le v DB 1584; po frekvenci je izenačena z obliko *sinoma*, obe obliki sta rabljeni v istem odlomku.

Kadar je pak Simon okuli hodil po Iudoufki desheli, de bi ta Méfta, sa katera je on fkerbil, ogledal, inu je bil v'Ierihou prifhál s'dvema Synma, s'Matatiom inu s'Iudom [...] Inu kadar fo bily, Simon inu njegovu Synuvi vefleli, inu fe dobru napili, je Ptolomeus fvojemi hlapci vftal, inu fo vseli oroshje, inu fo notèr buknili k'Simonu, nad tem goftovanjem, inu fo njega s'dvema fynoma inu hlapci, do fmèrti vbyli (DB 1584, II, 193b)

Pri samostalnikih *artikul*, *cajhen*, *del*, *eksempel* in *štuk* pa je izpričana tudi končnica *-a*, nastala po naliki pod vplivom množine (gl. 2.1.5.3). Vsi primeri se pojavijo v zgodnjih Trubarjevih delih.

Sleteima dueima Articula, fe Ty, kir fo te prae Vere, fteimi, kir fo te kriue Vere, ne mogo nigdar fgljhati (TAr 1562, 4b)
Criftus [...] sleteima danashnima dueima zaihna to fuio Boshyo Vřigamogozho muzh [...] ozhitu iskafuie inu refodeua (TR 1558, Y1a)
Vmei leteima dueima deilla vfeh ludi, nei obeniga Sredniga (TAr 1562, 103b)
Criftus te lazne iogre kir fo ob prafnikih klaffouie targali tar ieili fdueina[!] Exèmpla fagouarie (TT 1557, 31)
Steima Shtuka on daie nafnane inu refodeua, to nega veliko lenobo inu nemarnoft (TR 1558, X1a)¹²

Oblika *eksempla* iz TT 1557 je bila v TT 1581-82 spremenjena v obliko s končnico *-ama*.

Criftus te lazne Iogre, kir fo ob prafnikih, klaffouie targali tar ieili, fdueima, Exemplama fagouarie (TT 1581-82, I, 45)

¹¹ »pred Ozhetma, ante utrunque patrem« (BH 1584: 159). Tudi v tem primeru Bohorič končnico *-ma* označi kot primer kontrakcije: »moralo bi biti *pred Ozhetoma*, a se strne« (Bohorič 1987: 183).

¹² Na isti strani je bila uporabljena mestniška oblika *štukama* (gl. 2.1.5.1).

2.2 Ženski spol

Pri ženskem spolu najdemo v delih slovenskih protestantov dvojinjske oblike pri 58 obravnavanih samostalnikih.¹³ Največ dvojinjskih sklonov je izpričanih pri samostalniku *reč*, kjer manjka le dajalniška oblika, in *pridiga*, kjer ne najdemo orodniške oblike, s po štirimi skloni pa jima sledijo samostalniki *beseda*, *hči*, *noga*, *oblast*, *prigliha*, *priča* in *žena*. Najmanj pojavitev je v dajalniku, ki za ijevске samostalnike sploh ni izpričan.

Tabela 2: Izpričane dvojinjske oblike samostalnikov ženskega spola.

Imenovalnik	-i	<i>babi, besedi, cerkvi, dekli, družbi, duši, hčeri, izkušnjavi, izlagi, izpovedi, kroni, kunšti, mizi, naturi, nogi, oblasti, personi, peruti, pesti, postavi, priči, pridigi, priglihi, prošnji, rani, reči, roki, sestri, službi, šegi, veri, vojski, zapovedi, zverini, ženi</i>
Rodilnik	Ničta končnica	<i>cerkov, hčer, natur, person, postav, prič, pridig, ver, žen</i>
	-i	<i>oblasti, reči, štalti</i>
	-ih	<i>rečih</i>
Dajalnik	-ama	<i>pričama, pridigama</i>
Tožilnik	-i	<i>besedi, cerkvi, cesti, čredi, dečli, dekli, hčeri, hiši, izkušnjavi, kroni, martri, noči, nogi, oblasti, obljudi, ovci, personi, predigi, priči, pridigi, priglihi, ptici, reči, ribi, strani, suknji, štalti, uri, viži, vojski, zapovedi, ženi</i>
	-ej	<i>glavej, nogej, rokej</i>
Mestnik	-ah	<i>nogah, personah, priglihah, prošnjah, stranah, zapovedah</i>
	-eh/-ih	<i>rečeh; štaltih</i>
	-ama/ -oma	<i>besedama, pridigama, stranama; besedoma</i>
	-i	<i>oblasti, štalti, zapovedi</i>
Orodnik	-ama/ -oma	<i>besedama, cevama, deklama, deželama, gorama, hčerama, izlagama, naturama, nevestama, nogama, priglihama, rečama, ribama, rokama, vojskama, ženama; besedoma</i>
	-ma	<i>cevma, materma, perutma, rečma</i>

¹³ *baba*₁, *beseda*_{ITMO}, *cerkev*_{IRT}, *cesta*_T, *cev*_O, *čreda*_T, *dečla*_T, *dekla*_{ITO}, *dežela*_O, *družba*₁, *duša*₁, *glava*_T, *gora*_O, *hči*_{IRTO}, *hiša*_T, *izkušnjava*_{IT}, *izlaga*_{IO}, *izpoved*₁, *krona*_{IT}, *kunšt*₁, *martra*_T, *mati*_O, *miza*₁, *natura*_{IRO}, *nevesta*_O, *noč*_T, *noga*_{ITMO}, *oblast*_{IRTM}, *obljuba*_T, *ovca*₁, *persona*_{IRTM}, *perut*_{IO}, *prigliha*_{ITMO}, *pest*₁, *postava*_{IR}, *pravica*_R, *prediga*_T, *priča*_{IRDT}, *pridiga*_{IRDTM}, *prikazen*₁, *prošnja*_{IM}, *rana*₁, *reč*_{IRIMO}, *riba*_{TO}, *roka*_{TO}, *sestra*₁, *služba*₁, *stran*_{TM}, *suknja*_T, *šega*₁, *štalt*_{RM}, *ura*_T, *vera*_{IR}, *viž*_T, *vojska*_{ITO}, *zapoved*_{ITM}, *zverina*₁, *žena*_{IRTO}.

2.2.1 Imenovalnik

V imenovalniku ni posebnosti, vse izpričane oblike odražajo pričakovano končnico slovenske ajevske sklanjatve *-i*, posplošeno od starih mehkih osnov, ali z njo prekrivno končnico ijevske sklanjatve.

2.2.2 Rodilnik

V rodilniku je pri ajevski sklanjatvi izpričana le niča končnica, ki je bila izvorno množinska rodilniška končnica in se je do 16. stoletja posplošila tudi v dvojniski paradigmi. Pri ijevskih samostalnikih prevladuje končnica *-i*, ki je v dvojino prav tako prešla iz množinske ijevske paradigme, dvojnično pa se pri samostalniku *reč* pojavlja tudi končnica *-ih*, najverjetneje pod sintagmatskim vplivom pridevniško-zaimenske končnice *-ih* (ki je bila ravno tako prevzeta iz množine). Po en tovrstni primer najdemo pri Krelju in Juričiču ter Trubarju v TC 1575.

Sakai Bog tako zhudnò fvoie poklicanie pelia? Sa duih rèzhih volio (KPo 1567, XC1b)¹⁴

Juričič je Kreljevo samostalniško končnico *-ih* ohranil, čeprav je pri števniku *duih* spremenil v *dueh*.

Sakay Bog tako zhudno rauna vtim poklizzaniu tyh Liudy? Sa dueh rezhih volio (JPo 1578, I, 69b)

Pri Trubarju se končnica *-ih* pojavi v vsebinskem kazalu v TC 1575, v besedilu, na katero kaže zgled, pa je uporabljena prevladujoča končnica *-i*.

Diuihztuu telefnu ie pridnu, potrebnu, vfe zhefti inu poshtena vrednu. fa dueyh rizhih volo (TC 1575, 495)

Inu S. Paul, kadar dolgu od Diuihztua gouori inu tim enim fuetuie, de Vdiuihztuim ofstano, fa duih rizhi volo (TC 1575, 394)

2.2.3 Dajalnik

Dajalnik je izpričan le pri ajevskih samostalnikih *priča* in *pridiga*; oba imata pričakovano, podedovano končnico ajevske sklanjatve *-ama*.

2.2.4 Tožilnik

Tudi v tožilniku močno prevladuje pričakovana končnica *-i* tako pri ajevskih (kjer je bila posplošena iz mehkih osnov) kot pri ijevskih samostalnikih. Pri samostalnikih

¹⁴ Pri Krelju sicer najdemo končnico *-ih* tudi v Rmn., kjer prav tako lahko domnevamo, da gre za vpliv zaimenske sklanjatve: »taku ie nih Sakon inu navado dèrshal, inu pèrglihe daial, od tih rèzhih inu ftvarih« (KPo 1567, XCVb). Podobne primere lahko najdemo tudi npr. pri Trubarju: »Vfi ludie imao te beffede Boshye od prihodnih rizhih taku dershati, koker de bi bile fturiene« (TT 1577, 484).

roka in *noga*¹⁵ pa izjemoma najdemo tudi dvojnično končnico *-ej* kot odraz stare ajevske končnice trdih osnov **-ě*. Ta končnica je tudi edina izpričana pri samostalniku *glava*. Ker je vedno rabljena ob števniku *dva* ali zaimku *oba* z enako končnico, gre tudi v tem primeru najverjetneje za sintagmatsko ujemanje končnic.

inu ie fa te bule, de ti hrom gresh noter uta leben, koker de bi duei nogei imel, inu bi uer-shen bil uta pekal (TT 1557, 127, podobno tudi TT 1581-82, I, 177)

Inu vľaki Kerub je iměł dvej Glavej (DB 1584, II, 80b)

Nej li reis, kadar bi teh enu moralu biti, de bi ti, kadar bi ti obej nogej inu roke hotel ohraniti, vta Paklenfki ogein moral ijti (TPo 1595, III, 162)

V enem primeru je Trubar končnico *-ej* uvedel šele v TT 1581-82, v predhodnih izdajah je bila uporabljena prevladujoča končnica *-i*. Glede na to, da je v primerih, ko je v različnih izdajah spreminjal dvojniskne oblike, praviloma bolj arhaično ali bolj narečno zaznamovano končnico zamenjal s tisto, ki je bila v 16. stoletju prevladujoča (prim. npr. 2.1.1.1, 2.1.2.1), ta sprememba govori v prid hipotezi, da v primeru končnice *-ej* ne gre za staro samostalniško končnico, temveč za vpliv števniske končnice.

Bule ie tebi, de ti hrom oli kruleu gresh vta leben, koker de bi duei roki oli duei nogi imel, inu bi vershen bil vta vezhni ogen (TE 1555, G7b, podobno tudi TT 1557, 52)

Bule ie tebi, de ti hrom oli kruleu gresh vta leben, koker de bi duei rokei oli duei nogei imel inu bi vershen bil vta vezhni ogen (TT 1581-82, I, 75)

2.2.5 Mestnik

V mestniku je kot pri moškem spolu dvojničnost najbolj izrazita.

2.2.5.1 Prevladuje končnica *-ah*, ki je v dvojnino ajevske sklanjatve prodrła iz Mmn. (*noga*, *persona*, *prigľiha*, *prošnja*) in se je razširila tudi k nekaterim ženskim ijevskim samostalnikom (*stran*, *zapoved*). Tudi v ijevski sklanjatvi je v dvojnini prevladala množinska končnica *-eh* (pri premičnem naglasu) oz. *-ih* (pri naglasu na osnovi) (za razlago razvoja v množini gl. Ramovš 1952: 64–65); prvo najdemo pri samostalniku *reč* (*ričeh* (Trubar) z ijevskim odrazom nenaglašenege jata v osnovi), drugo pa pri *štalt* (*štaltih*).

2.2.5.2 Kot pri moškem spolu je tudi v ženski dvojniski paradigmi v mestnik prodrła orodniška končnica ajevske sklanjatve *-ama*, ki je kot edina izpričana pri samostalnikih *pridiga* in *beseda*; pri zadnji najdemo tudi glasovno dvojnico *-oma* z zaokrožitvijo *a* ob *m*, kot je pri Trubarju tipična za Dmn. (*besedom*).

Sakai vtih fe Bug refodeua inu nafnane daie vti Troyci/ ner vezh vtyu beľfedama/ Sturimo/ Inu po Nalhim Pildu (TT 1557, k4a)

Aku fe per tih dueyu beľfedoma fary inu Menihi imaio fatopiti[!], Taku le ty fary inu Menihi, ti gmain ludi nekar, fe imaio eden drugimu Ispouedati (TT 1577, 131)

¹⁵ Oblika *dvej noge* (npr. »pod vľako Tabelnizo duei noge« (DB 1578, 81b)), kjer bi lahko domnevali, da gre prav tako za staro končnico trdih osnov z enoglasniškim odrazom jata, je bila uvrščena med množinske (prim. Jakop 2010: 359, kjer na podlagi glagolskega ujemanja tovrstnih primerov iz DB 1584 prikaže upravičenost te odločitve).

Končnico *-ama* najdemo izjemoma tudi pri ijevskem samostalniku *stran*, kjer sicer močno prevladuje prav tako iz ajevske sklanjatve prevzeta končnica *-ah*.

Tukaj se nejmamo na obeh stranah pohujšati, ali hblasniti (TPo 1595, I, 140)
onu je bilu, Bogu se finili, fkoraj na obeh stranah posablenu (TPo 1595, I, 232)

2.2.5.3 Pri nekaterih ijevskih samostalnikih najdemo tudi končnico *-i*, ki jo lahko podobno kot moško mestniško in orodniško razlagamo kot naliko po imenovalniku pod vplivom množine (gl. 2.1.5.3), čeprav pri ženskem spolu končnica v orodniku ni izpričana (gl. 2.2.6). Pojavlja se pri samostalnikih *oblast* (edina končnica), *štalt* (nekoliko pogostejša kot dvojnica *-ih*) in *zapoved* (redkejša dvojnica ob *-ah*).

ty nashi Pridigarij od obeyu Oblafti, te Duhouske inu Deshelske vuzhe, Pridiguio inu Pi-sheio, Inu vele, prasio inu opominaio vse ludi, De pruti obeyu Oblafti, fo vfo pohleufzhino inu pokorfzhino, vufeh fpodobnih rizheh, fe iskasho (TAr 1562, 92b)
aku néma naf obena muzh [...] pregovoriti, da bife v'eni ftalti po Antichriftufovi postavi obhaiali, inu nih ta krivi uk poterdili, inu taku k'nim fpet stopili, alli tudi shnimi v'nijh Cerkvi, fevezh obhaiali, bodi lih v'dveyu ftalti: Kadâr ne ôte fposnati, da bi v'eni ftalti obhaiati krivo bilu, inu ftém ifcheio naf fpet pod Papeshtvo pripraviti (KPo 1567, CXLI)
Vleti dueiu fapuuidi uifli ta cela Postaua inu ty Preroki (TT 1557, 68, podobno tudi TT 1581-82, I, 96)

2.2.6 Orodnik

2.2.6.1 V orodniku je pri ajevski sklanjavi dosledno rabljena podedovana končnica *-ama*, izjemoma pri samostalniku beseda zaokrožena v *-oma* (prim. 2.2.5.2).

Gospud Bug daie fui ftan vti S. Troyci nafnane ftema Belfledoma (TT 1557, ga)

2.2.6.2 Kot (prevladujoča) dvojnica je *-ama* izpričana pri nekaterih ijevskih samostalnikih (*cev*, *reč*) ob podedovani ijevski končnici *-ma*.

Obhaylu, Vezheria Cristufeua, fe le fdueima rizhma daie, fto nebesko inu pofemelsko (TC 1575, 510)
Szhim ie skasal Christus da ie on fam prauí Paftri? Sduema rezhama (JPo 1578, II, 37b)

Tudi zamenjevanje končnice *-ma* z *-ama* pri Dalmatinu (DB 1578 > DB 1584) dokazuje večjo produktivnost ajevske končnice.

Vfelei en Knoff pod dueima zeuma (DB 1578, 82b)
Vfelej en Knoff pod dvéma Zevama (DB 1584, I, 60a)

Ijevsko končnica *-ma* je sicer kot edina izpričana pri samostalniku *perut* in pri samostalniku *mati* iz stare r-sklanjatve (a zgolj v Bohoričevi slovnici, kjer dvojinske oblike dostikrat odstopajo od splošne rabe); nasprotno je pri *hči* iz iste sklanjatve v DB 1584 uporabljena končnica *-ama*.

2.3 Srednji spol

Pri srednjem spolu je dvojina izpričana pri 17 samostalnikih.¹⁶ Največkrat potrjeni sklon je tožilnik, najredkejši je dajalnik.

Tabela 3: Izpričane dvojske oblike samostalnikov srednjega spola.

Imenovalnik	-i	<i>imeni, koleni, kraljestvi, leti, mesti, zrni</i>
	-e	<i>lete</i>
	-ej	<i>okej</i>
	-a	<i>pisma</i>
Rodilnik	-u	<i>mestu, obhajilu</i>
	-o	<i>del, let, telet</i>
	-ih	<i>pismih</i>
Dajalnik	-oma	<i>znamenjoma</i>
	-ama	<i>znamenjama</i>
	-a (?)	<i>pisma (?)</i>
Tožilnik	-i	<i>imeni, jagnjeti, koleni, kraljestvi, leti, mesti, rojstvi, teleti</i>
	-ej	<i>okej</i>
	-u (?)	<i>letu (?)</i>
	-a	<i>pisma</i>
Mestnik	-ih	<i>čudesih, delih, letih, znamenjih</i>
	-u	<i>mestu</i>
Orodnik	-oma	<i>imenoma</i>
	-ama	<i>jagnjetama, morjama</i>
	-ima	<i>očima</i>
	-ma	<i>ušesma</i>

2.3.1 Imenovalnik

V imenovalniku prevladuje iz mehkih osnov posplošena podedovana končnica **-i**, ki se pri samostalniku *ime* pritika na podaljšano osnovo *imen-*. Ob tem lahko najdemo še dve pojavitvi, kjer bi lahko šlo za staro končnice trdih osnov *-ě. Bolj verjetno je arhaizem končnica **-ej** pri samostalniku *oko* (*Satu fe jeft taku jokam, inu mi obadvej*

¹⁶ *čudo*_M, *delo*_{RM}, *ime*_{ITO}, *jagnje*_{TO}, *koleno*_{IT}, *kraljestvo*_{IRT}, *letu*_{IRTM}, *mesto*_{IRTM}, *morje*_O, *obhajilo*_R, *oko*_{ITO}, *pismo*_{IRDIT}, *rojstvo*_T, *tele*_{RT}, *uho*_O, *znamenje*_{DM}, *zrno*_I.

okej s'vodo tekó (DB 1584, II, 55b)), manj gotovo pa gre za odraz nekdanjega jata pri obliki *lete* pri Megiserju (*biennium, dvei leite, zwey Jahr* (MTh 1603, I, 173)), ki bi jo lahko razlagali tudi kot rezultat feminizacije in pluralizacije ali zgolj kot (Megiserjevo ali tiskarjevo) napako. Tudi pri srednjem spolu odstopa Bohoričeva slovnična paradigma, kjer je v imenovalniku dvojine navedena množinska končnica **-a** (BH 1584, 60).

2.3.2 Rodilnik

V rodilniku je podedovana končnica **-u** (gl. 2.1.2.1) izpričana le pri samostalniku *obhajilo*, pri samostalnikih *delo, leto* in *tele* pa najdemo iz množine prevzeto ničto končnico. Bohorič v paradigmi za rodilnik navaja končnico **-ih**, ki je enaka rodilniški (in ablativni) obliki v množinski paradigmi v slovnici, kjer je najverjetneje prišlo do nalike po zaimenski sklanjatvi; množinsko samostalniško obliko je nato Bohorič posplošil tudi v dvojino, čeprav je pri določnem členu ohranil staro dvojinsko končnico: Rmn. *tih pifmih* – Rdv. *tiu pifmih* (BH 1584, 60). Ramovš (1952: 77) kot prvotno dvojinsko rodilniško obliko označuje tudi obliko *očiju* pri Krelju in Juričiču, ki je bila po njegovem rezultat vpliva kraškega narečja in čakavščine, vendar je pregled gradiva pokazal, da je oblika rabljena le nekajkrat pri Juričiču, v nobenem primeru pa se ne da zanesljivo potrditi, da gre za dvojino in ne množino.

Zhes try ali shtiri vre budem fpred vashih **Ozhiju** odpelian (JPo 1578, II, 41a)¹⁷

2.3.3 Dajalnik

Dajalnik je zunaj slovnice izpričan samo pri samostalniku *znamenje*, in sicer v dveh izdajah Dalmatinovega Pentatevha. V DB 1578 najdemo mlajšo končnico **-ama** (gl. 2.1.3.2), ki je bila v DB 1584 spremenjena v podedovano končnico **-oma**.

Aku oni pak leteima dueima Snaminama nebodo verouali (DB 1578, 51a)

Aku ony pak letéma dvěma Snaminjoma nebodo verovali (DB 1584, I, 36a)

V slovnici je za dajalnik navedena oblika *pisma*, ki nima vzporednice v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja. Najverjetnejša se zdi razlaga, da gre za obliko *pismama* s končnico **-ama** (prim. Dmn. *pifmam*),¹⁸ a je podvojeni zlog izpadel.

2.3.4 Tožilnik

V tožilniku kot v imenovalniku prevladuje končnica **-i**, ki se pri samostalnikih iz nekdanjih soglasniških osnov pritika na podaljšane osnove (*imen-, jagnjet-, telet-*). Pri samostalniku *oko* je kot v imenovalniku izpričana oblika s staro končnico trdih osnov *okej*, ki jo v istem evangelijskem odlomku najdemo od TE 1555 in drugih Trubarjevih izdaj do DB 1584 in TPo 1595.

¹⁷ Podobno velja za mestnik: »Ali neuide pred tim velikim Bruunom tega nesnanja vnyh **Ozhiju** da oni to prauo obliubo, katero fo Bogu Ozhetu, Synu inu S. Duhu Vkarftu fforli, knizhemur delaio« (JPo 1578, II, 107a).

¹⁸ Enako domneva tudi T. Jakop (2010: 360).

Bule ie tebi de fanem okum gresh vta leben, koker de bi duei okei imel, inu bi vershen bil vta peklenski ogen (TE 1555, G8a)

V enem primeru se pri samostalniku *leto* pojavi tudi oblika *letu*, kjer bi lahko šlo za prenos stare rodilniške končnice v tožilnik po naliki z rodilniško-tožilniškim sinkretizmom pri moškem spolu v primeru samostalnikov, ki označujejo živa bitja, a glede na sobesedilo se zdi verjetneje, da gre za edninsko tožilniško obliko, ki se veže s števnikom *en* in ne z vrinjenim števnikom *dva*.

koker de bi ta ifti zhes enu, oli duei, leitu imel pryti (TL 1567, 53)

V slovnici je v paradigmi tožilniška končnica izenačena z imenovalniško, ki je bila prevzeta iz množine (*pisma*).

2.3.5 Mestnik

V mestniku prevladuje iz množine prevzeta končnica **-ih**, le pri samostalniku *mesto* je izpričana stara končnica **-u**.

koker od tiga Sueti Paul [na] dueyu meiftu cilu lipu inu faftopnu uuzhi (TR 1558, K4)

2.3.6 Orodnik

V orodniku je podedovana končnica **-oma** izpričana samo pri samostalniku *ime*, kjer se pritika na podaljšano osnovo *imen-*. Pri samostalnikih *jagnje* in *morje* najdemo mlajšo končnico **-ama**, medtem ko *oko* ohranja podedovano obliko *očima*, izpričano že v Brižinskih spomenikih (Ramovš 1952: 77); staro dvojinjsko obliko lahko najdemo tudi ob množinskem pridevniku (prim. Derganc 1993: 211), zlasti pri Trubarju, zato jo Ramovš (1952: 77) označuje že kot množinsko, ne več dvojinjsko.

ta ifti duh ye pred bofhymi ozhima (TC 1550, 150(76a))

Kadar ie pak ona vidila, de ie bila pozhela, ie fuoio Gofpo sa shpot imela, pred fuoima ozhima (DB 1578, 12b)

Pri samostalniku *uho* najdemo dvojinjsko končnico **-ma** iz soglasniških osnov ob množinski osnovi *ušes-* (*ušesma*) v enem primeru pri Juričiču kot vzporednico obliki *očima*; glede na sobesedilo je dvojinjskost obeh samostalnikov dvomljiva, morda gre za vpliv hrvaške množinske oblike *očima*, ki je vplivala tudi na druge končnice v priredni zvezi; v drugih primerih je Juričič v orodniku uporabljal množinsko obliko *ušesi*.

sgledaiuzhima Ozima budete flepy inu flisshzhima Vshefma gluhi (JPo 1578, II, 13a)
Tako ftemi Vshefi poflushay Boshyo Befedo (JPo 1578, III, 136b)

3 Sklep

Dvojničnost dvojinjskih samostalniških končnic v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja je najpogosteje rezultat jezikovnih inovacij ter soobstoja starejših in novih oblik, redkeje so dvojnice glasovne (kot rezultat preglasa, zaokrožitve ipd). Zlasti pri moškem spolu je opazno križanje končnic med nekdanjo ojevsko, ujevsko in ijevsko sklanjatvijo. Arhaične oblike, kot je stara dvojinjska končnica R/Mdv. *-u* pri moškem

in srednjem spolu, so pogosto vezane na določene samostalnice iz različnih sklanjatev (npr. *sin.*, *list*), najpogostejše so v zgodnejših Trubarjevih delih, v ponovnih izdajah pa jih je avtor večkrat spreminjal v mlajše, v 16. stoletju prevladujoče oblike. Pri moškem in srednjem spolu je opazno tudi napredovanje končnic s samoglasnikom *a* namesto *o* (D/Odv. *-ama*), ki ga sicer najdemo v vseh treh številih in ki je bilo uveljavljeno tudi v Bohoričevi slovnici, nasprotno pa najdemo v DB 1584 primer, kjer je bila tovrstna oblika iz DB 1578 zamenjana s starejšo. Posebej nestabilen sklon je mestnik, kjer je opazen močan vpliv orodnika, ta pa je bil pri moškem spolu pogosto nalikovno preoblikovan po imenovalniku pod vplivom množine. Pri ženskem spolu je opazen vpliv ajevskih končnic na samostalnice iz ijevske sklanjatve.

Dvojničnost v določenih primerih izhaja tudi iz sintagmatskega ujemanja končnic: tako se npr. v posamičnih zvezah pod vplivom števnik *dva* (*dvej*) navidez ohranja arhaična jatovska končnica Mdv. m, Tdv. ž in Idv. s *-ej* iz starih trdih osnov, vplivu pridevniško-zaimenske sklanjatve pa lahko pripišemo npr. Juričičevo končnico Mdv. m. *-eh* in Trubarjevo končnico Rdv. ž *-ih*.

Kljub prikazani dvojničnosti končnic pa je pregled gradiva pokazal, da je bila dvojninska paradigma tudi v 16. stoletju že precej ustaljena v obliki, kot je značilna za sodobni knjižni jezik. Odstopanja (z izjemo končnic z ajevskim samoglasnikom namesto ojevskega, ki je bilo v sočasnem govorjenem jeziku verjetno že širše uveljavljeno, kot kažejo Gorske bukve (1582)) so značilna bodisi za posamezne besede ali za posameznega avtorja, zlasti Trubarja. Izrazit odklon od izpričanega stanja pa najdemo v Bohoričevi slovnici predstavitvi samostalniške dvojine (podrobneje v Čepar 2022: 174–75), ki je morda po eni strani posledica izbire oblikovno netipičnih samostalnikov (*oče*, *mati*; prim. Ramovš 1971: 6), ki sicer v knjižnem jeziku 16. stoletja v dvojini niso bili izpričani, za vzorčne paradigme, po drugi strani pa želji po prikazu čim večje podobnosti slovenščine z latinščino (prim. Ahačič 2007: 71–72).

VIRI

- *P 1563 = *ENE DVHOVNE PEISNI*. Tübingen. 1563.
 BH 1584 = Adam BOHORIČ, 1584: *Arcticae horulae succifivae*. Wittenberg.
 DB 1578 = Jurij DALMATIN, 1578: *BIBLIE, TV IE, VSIGA SVETIGA PISMA PERVI DEIL*. Ljubljana.
 DB 1584 = Jurij DALMATIN, 1584: *BIBLIA*. Wittenberg.
 JPo 1578 = Jurij JURIČIČ, 1578: *POSTILLA*. Ljubljana.
 Korpus 16 = *Korpus besedil slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja*. [Na spletu](#).
 KPo 1567 = Sebastijan KRELJ, 1567: *POSTILLA SLOVENSKA*. Regensburg.
 Listkovna kartoteka s popolnimi izpisi iz del slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja. Hrani Sekcija za zgodovino slovenskega jezika Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.
 MTh 1603 = Hieronymus MEGISER, 1603: *Thefaurus Polyglottus*. Frankfurt.

- TAr 1562 = Primož TRUBAR, 1562: *ARTICVLI OLI DEILI, TE PRAVE STARE VERE KERSZHANSKE*. Tübingen.
- TC 1575 = Primož TRUBAR, 1575: *CATEHISMVS SDVEIMA ISLAGAMA*. Tübingen.
- TE 1555 = Primož TRUBAR, 1555: *TA EVANGELI SVETIGA MATEVSHA*. Tübingen.
- TL 1561 = Primož TRUBAR, 1561: *SVETIGA PAVLA TA DVA LISTY*. Tübingen.
- TL 1567 = Primož TRUBAR, 1567: *SVETIGA PAVLA LYSTVVI*. Tübingen.
- TO 1564 = Primož TRUBAR, 1564: *CERKOVNA ORDNINGA*. Tübingen.
- TPo 1595 = Primož TRUBAR, 1595: *HISHNA POSTILLA*. Tübingen.
- TR 1558 = Primož TRUBAR, 1558: *EN REGISHTER*. Tübingen.
- TT 1557 = Primož TRUBAR, 1557: *TA PERVI DEIL TIGA NOVIGA TESTAMENTA*. Tübingen.
- TT 1560 = Primož TRUBAR, 1560: *TA DRVGI DEIL TIGA NOVIGA TESTAMENTA*. Tübingen.
- TT 1577 = Primož TRUBAR, 1577: *NOVIGA TESTAMENTA PVSLEDNI DEIL*. Tübingen.
- TT 1581-82 = Primož TRUBAR, 1581–82: *TA CELI NOVI TESTAMENT*. Tübingen.

LITERATURA

- Kozma AHAČIČ, 2007: *Zgodovina misli o jeziku in književnosti na Slovenskem: protestantizem*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Zbirka Linguistica et philologica, 18).
- Kozma AHAČIČ, 2021: *Stati inu obstati: Prvih petdeset slovenskih knjig*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Aleksandra BIZJAK KONČAR, 2008/2009: Dvojina v Dalmatinovem Pentatevhu. *Slavistična revija* 56/4–57/1 [Trubarjeva številka]. Ur. Majda Merše. 231–42.
- Adam BOHORIČ, 1987: *Arcticae horulae succisivae*. Ur. in prev. Jože Toporišič. Maribor: Obzorja.
- Metod ČEPAR, 2017: *Praslavanski ijevski samostalniki moškega spola v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Metod ČEPAR, 2022: Sklanjativne paradigme samostalnikov v Bohoričevi slovnici v primerjavi z dejanskim stanjem v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja. *Novi pogledi na Adama Bohoriča*. Ur. Marko Jesenšek. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. 160–77.
- Aleksandra DERGANČ, 1993: Spremembe nekaterih dvojskih oblik in zvez v slovenščini in ruščini. *Slavistična revija* 41/1. 209–18.
- Tjaša JAKOP, 2008: *Dvojina v slovenskih narečjih*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Linguistica et philologica, 21).
- Tjaša JAKOP, 2010: Dvojske oblike v delih protestantskih piscev. *Reformacija na Slovenskem*. Ur. Aleksander Bjelčevič. Ljubljana: FF (Obdobja, 27). 357–69.
- Alenka JELOVŠEK, 2016: »My sva téh svetnikou otroci«: Dvojina osebnih zaimkov v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja. *Slavistična revija* 64/2. 95–112.
- Alenka JELOVŠEK, 2022a: Jurij Juričič – Hrvat in slovenski knjižni jezik 16. stoletja. *Kolektivne identitete skozi prizmo zgodovine dolgega trajanja*. Ur. Vanja Kočvar. Ljubljana: Založba ZRC. 105–30.

- Alenka JELOVŠEK, 2022b: Jezik Recljevih Gorskih bukev. *Gorske bukve 1582: znanstvenokritična izdaja*. Ur. Alenka Jelovšek. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 137–90.
- Majda MERŠE, 2008/2009: Oblikoslovje slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja. *Slavistična revija* 56/4–57/1 [*Trubarjeva številka*]. Ur. Majda Merše. 47–68.
- Vatroslav OBLAK, 1890–1891: Zur Geschichte der nominalen Declination im Slovenischen. *Archiv für slavische philologie* 12. 1–47, 358–450; 13, 25–68.
- Irena OREL, 2013: Znotrajjezikovni in/ali medjezikovni dejavniki oblikotvornih sprememb v slovenskem zgodovinskem oblikoslovju. *Jezikoslovni zapiski* 19/1. 143–59.
- Irena OREL, 2019: Ženske dvojninske glagolske oblike v starejšem slovenskem knjižnem jeziku. *Slavistična revija* 67/2. 273–80.
- Martina OROŽEN, 1996: *Poglavja iz zgodovine slovenskega knjižnega jezika (Od Brižinskih spomenikov do Kopitarja)*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.
- Fran RAMOVŠ, 1952: *Morfologija slovenskega jezika*. Ljubljana: DZS.
- Fran RAMOVŠ, 1971: *Zgodovina slovenske slovnice. Zbrano delo 1*. Ur. Tine Logar, Jakob Rigler. 213–50.
- Jakob RIGLER, 1985: Ramovševa Morfologija slovenskega jezika. *Slavistična revija* 33. 335–50.
- Lucien TESNIÈRE, 1925: *Les formes du duel en slovène*. Paris: Librairie Ancienne Honoré Champion.

SUMMARY

The dual noun paradigms in the 16th-century Slovenian literary language were characterized by variation of endings that arose as a result of the coexistence of older (pre-analogical) forms and (analogical) innovations; less frequently, the variation resulted from phonological development. An analysis of 173 nouns of all three genders for which at least one dual form is attested in 16th-century Slovenian texts published by Protestant authors showed that mixing of inflectional endings of different Proto-Slavic paradigms was common in the period. Archaic forms, such as the old dual genitive ending *-u* in the masculine and neuter genders, were often limited to certain nouns and were most common in Trubar's earlier works, but in reprints the author repeatedly changed them to younger forms, which were prevalent in the 16th century. In the masculine and neuter genders, there is also a noticeable progression of endings with the vowel *a* instead of *o* (dative and instrumental dual *-ama* < *-oma*), which was also established in Bohorič's grammar but was not accepted in Dalmatin's *Bible* (1584). The locative case was particularly unstable, as a strong influence of the instrumental case endings is noticeable. The instrumental endings show influence of the nominative case on analogy with the equivalence of case endings in the plural paradigm. In the feminine gender, there was considerable influence of the *a*-stem endings on the inflection of *i*-stem nouns.